Для Вас, учителі української мови та історії !

Репресії проти української мови – Валуєвський циркуляр :

до 160 річчя Валуєвського циркуляру

Вебліографічний дайджест

Українська мова протягом декількох століть зазнавала безліч переслідувань. Її забороняли, обмежували, переслідували різноманітними указами, циркулярами, законами, навіть проголошували анафему. Найбільше таких заборон надходило з російської імперії, менше від польського сейму та Австро-Угорщини.

Українську мову розглядали виключно як «штучну» й стверджували, що «ніякої окремої малорусскої мови не було, немає й бути не може», і це начебто «та ж російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі». Це твердження було офіційним поглядом російської імперії на українців та їхню мову.

Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка підготувала вебліографічний дайджест на допомогу вчителям української мови та історії про заборону друку українською мовою.

160 років тому був підписаний так званий Валуєвський циркуляр, що забороняв книговидання українською мовою: у Петербурзі вважали, що це зупинить прагнення України до самостійності.

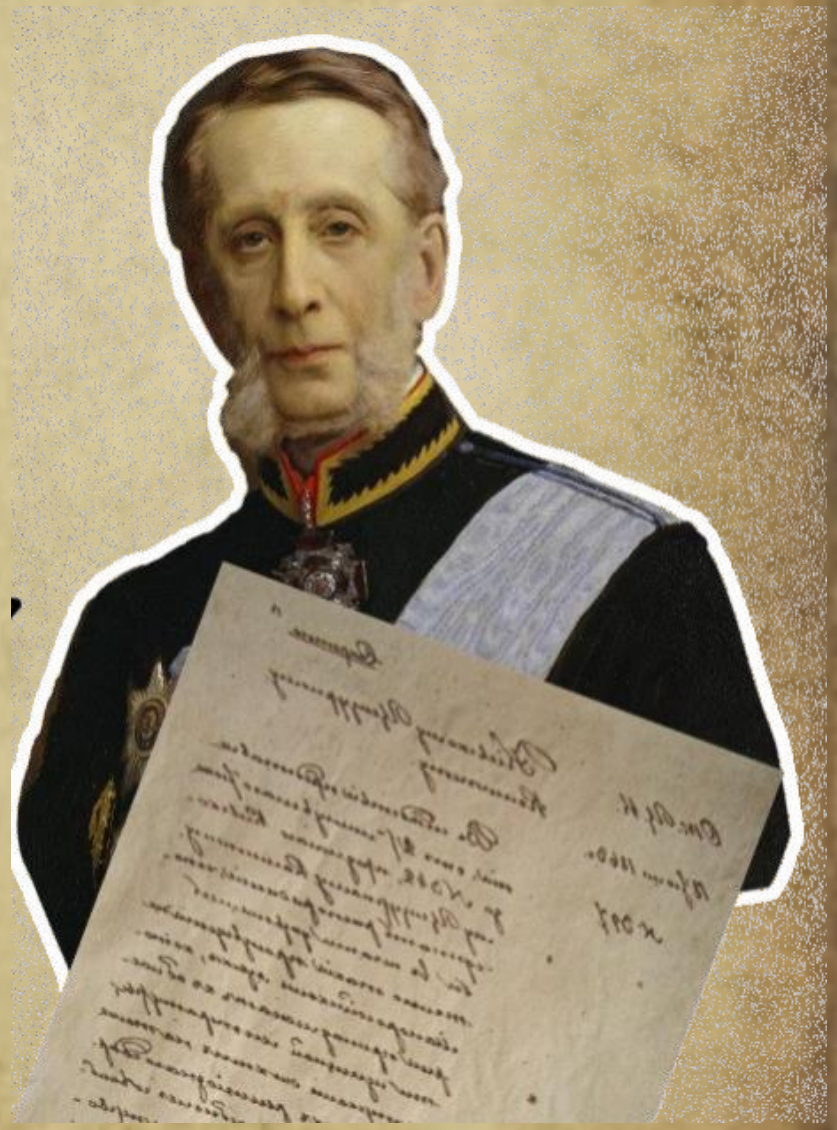

Валуєвський циркуляр від 30 липня (18 липня за старим стилем) **1863 року** — таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва до територіальних цензурних комітетів.

Згідно з указом заборонялась публікація релігійних, навчальних і освітніх книг, однак дозволялась публікація художньої літератури.

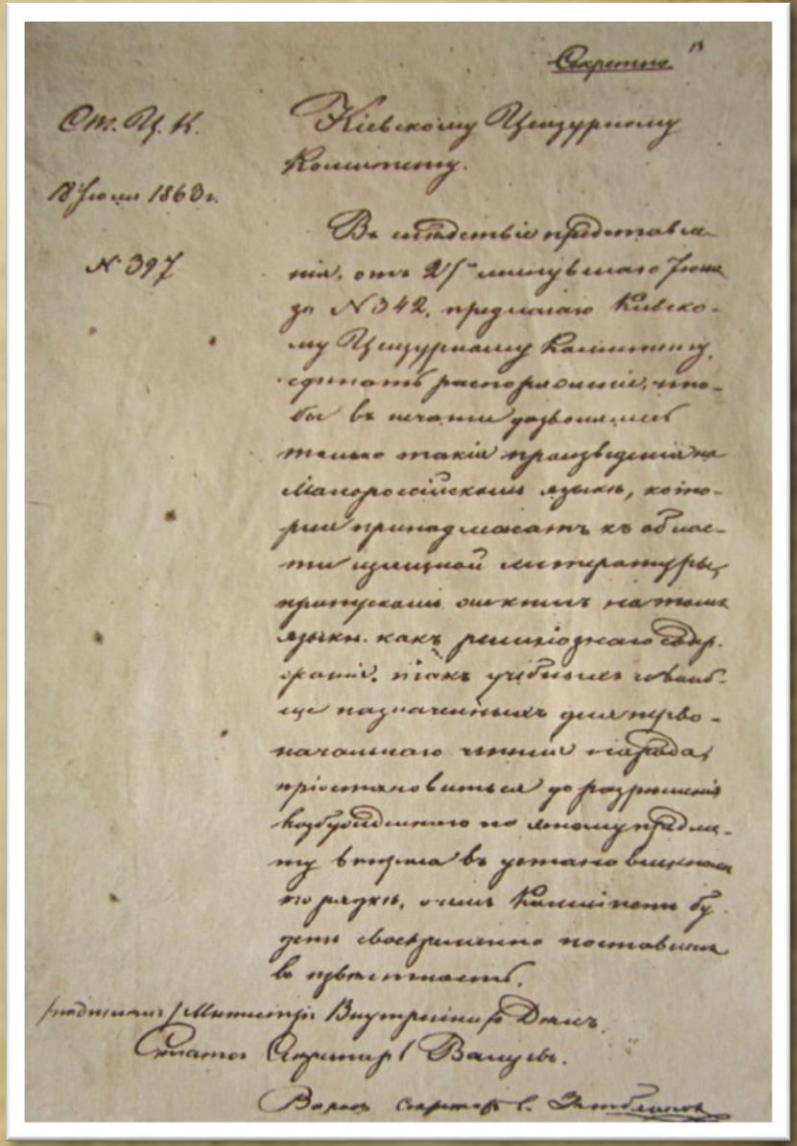
Секретно

Ст. Ц. К.

18 Іюля 1863 г.

№ 397

Кіевскому Цензурному Комитету.

Въ отвѣтствіе представленій, отъ 21-го минувшаго Іюня за № 342, предписаю Кіевскому Цензурному Комитету, сообщить распоряженіе, чтобы въ печати дозволяемы были только такіе произведенія Малороссійскаго языка, которыя принадлежатъ къ области изящной литературы, допускаемыя отъ книгъ на томъ языкѣ, какъ религіознаго содержанія, такъ учебныя и вообще предназначенныя для первоначальнаго чтенія народа, предоставляется до разрѣшенія каждаго отдѣльно по каждому предмету вторично въ данное вами мнѣніе по разсмотрѣніи, чтобы Комитетъ будетъ своевременно поставлен въ извѣстность.

Подлинное: Министръ Внутреннихъ Дѣлъ Статсъ Секретарь Валуевъ.

Верно: секретарь С. Лебедевъ

Мотиви обмеження української культури

Мотивом до видання циркуляру стали підозри царської влади, що публікації книг українською мовою стимулюють зростання сепаратистських, пропольських та анти-царських настроїв.

Дію Валуєвського циркуляра було закріплено і розширено шляхом видання імператором Олександром II Емського указу 1876 року, згідно з яким видання творів українською мовою заборонялося практично повністю.

Драматичні наслідки Валуєвського циркуляру

Валуєвський циркуляр завдав потужного удару по українському національному рухові. Майже перестали друкуватися книги українською мовою (за наступні 5 років їх вийшло всього 24, тоді як за період 1860–1863 років – 114; при цьому в самій Україні за наступне десятиліття після видання циркуляра побачила світ лише одна українська книжка), занепадали недільні школи, частина громадівців була заслана в північні губернії Росії.

Маловідомі факти антиукраїнського акту

Що стояло за появою цього чергового анти-українського акту й якими були його наслідки для української культури, а також маловідомий варіант тексту документа — читайте в матеріалі дослідника історії українського друкованого слова та видавничої справи, професора Миколи ТИМОШИКА.

Тимошик, В. Валуєвський циркуляр: як, ким, чому? / Микола Тимошик. – Режим доступу: https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/valuyevskyy-tsyrkulyar-yak-kym-chomu

Культурний опір в умовах Валуєвського циркуляру

Хоч Валуєвський циркуляр перешкоджав поширенню українського слова, він не зупинив тих діячів культури, котрі зробили метою свого життя утвердження національної свідомості в народних масах.

Композитори М. Аркас, М. Лисенко, Д. Січинський, попри заборону, озвучували патріотичні вірші Т. Шевченка, О. Духновича, І. Франка та ін. поетів. Письменники М. Кропивницький, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, М. Старицький та ін. своєю творчістю підносили українську літературу до європейського рівня.

Українська мова – під цензурою

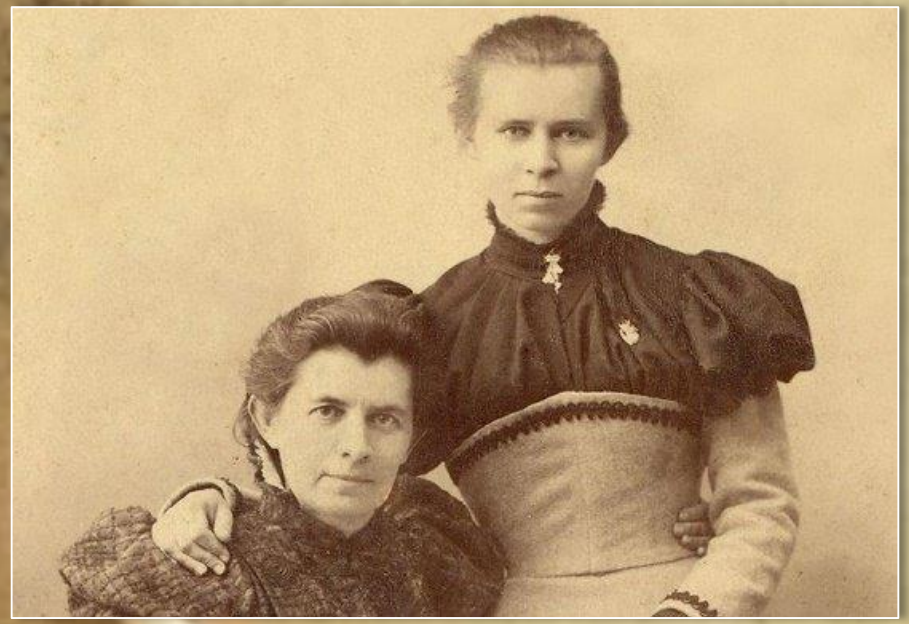

Українським письменницям Лесі Українці та Олені Пчілці «пощастило» жити в час, коли діяли Валуєвський циркуляр й Емський указ.

Навіть на відкритті пам’ятника І. Котляревському в Полтаві (1903 р.) заборонили говорити українською. Звичайно ж, Олена Пчілка виголосила промову рідною мовою, не надто зважаючи на присутність поліції. У 1905-му вона була у складі української делегації, яка на зустрічі в Петербурзі з головою ради міністрів С. Вітте вимагала відмінити заборону українського друку і шкільництва.

Леся Українка була активною учасницею київської «Просвіти» і разом з іншими готувала та особисто підписувала клопотання в міністерство народної освіти росії з вимогою навчати українських дітей рідною мовою.

Незаслужено забута письменниця епохи Валуєвського циркуляру

Марія Степанівна Вольвач – псевдонім Маруся Вольвачівна – незаслужено забута українська письменниця, яка належить до маловідомих українських митців.

Після неї лишились тільки її твори – поезія, п’єси, оповідання, живе слово та згадки її сучасників-колег. Жодного фото чи портрету, на жаль, не зберіглося.

Маруся Вольвачівна увійшла в літературу в один із найскладніших періодів української історії (80-ті роки XIX ст.). На той час царський уряд жорстко заборонив українське слово (діяли Валуєвський циркуляр та Емський указ) та всіляко піддавав цензурі все, що видавалося.

«…Україна — моє життя, бо я кохаю серцем і душою свою любу Україну, і гірко мені дивитися на неї, що вона рік за роком утрачує усе своє рідне, що так серцю мило».

Дізнатися більше про Вольвач Марію Степанівну можна тут:
https://uk.wikipedia.org/.../%D0%92%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0...

Маруся Вольвачівна: Україна – моє життя, тому що я люблю її серцем і душею:
https://uain.press/.../marusya-volvachivna-ukrayina-moye...

Марія Вольвач – найзагадковіша митчиня України:
https://ukrrain.com/mariya_volvach_-_najzagadkovisha...

Переклад Євангелія українською мовою

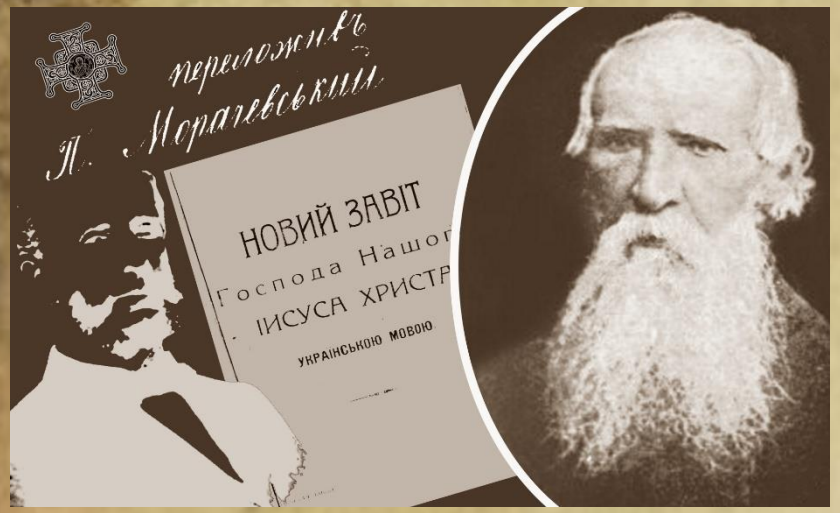

Пилип Морачевський – український письменник, педагог, поет-романтик, філолог, перекладач. За життя особливої популярності не мав, і наприкінці XIX століття його ім’я було несправедливо забуте.

Він першим переклав літературною українською Новий Завіт і Псалтир, й це тоді, коли Емський указ та Валуєвський циркуляр діяли на повну силу.

Лише зараз Морачевський повертається українцям. Його праці перевидають, а життя досліджують. У храмах читають Святе Євангеліє в його перекладі, а ще встановлюють митцеві меморіальні та пам’ятні дошки.

Детальніше: https://novynarnia.com/2021/11/26/pylyp-morachevskyj/

Скасування Валуєвського циркуляру

Скасування циркуляру вдалося домогтися українцям завдяки революції 1905–1907 рр. В березні 1905 р. Імператорська Санкт-Петербурзька Академія наук надіслала урядові доповідь, де стверджувалось, що українська мова є самостійною слов'янською мовою, і рекомендувалось скасувати антиукраїнські акти: Валуєвський циркуляр та Емський указ. Фактичне скасування відбулося завдяки Маніфесту 17 жовтня 1905.

З кінця 1905 р. почали з'являтись українські періодичні видання.

У 1906 р. у Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Лубнах та інших містах України, а також у Петербурзі та Москві виходило 18 українських газет і журналів.

Різниця між Емським указом і Валуєвським циркуляром

Обидва правові акти придушували українську мову, а як наслідок – і українське культурне життя. Але відмінності між ними були:

Валуєвський циркуляр розповсюджував свою дію лише на видавничу справу. Він призупиняв видання частини книг, написаних українською мовою, але дозволяв друк художніх творів.

Емський указ забороняв не лише друк творів українською мовою, а й ввезення їх з-за кордону.

Емський указ зачіпав також сфери культурного та освітнього життя. Відтепер ставити вистави, писати тексти до нот та навчатися українською мовою теж було заборонено.

Лінгвоцид і його наслідки: вислови відомих публіцистів і філософів

«Въ Малороссійскомъ нарѣчіи скрыто происхожденіе многихъ Славянскихъ словъ, которыхъ тщетно будемъ искать въ нынѣшнемъ языкѣ Рускомъ»

Дмитро Миколайович Бантиш–Каменський

«Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незліченними поколіннями його віджилих предків.

Костянтин Дмитрович Ушинський

З історії відомо безліч прикладів, коли зі зникненням мови зникав і етнос. Тому знищення мови (лінгвоцид) є основною передумовою етноциду — знищення етносу як культурно-історичної спільноти, його асиміляції іншим народом.

Лінгвоцид завжди є стратегічною метою всіх без винятку завойовників, різняться лише його тактика та форми.

Микола Зубков

Академік В. І. Вернадський про утиски українства в російській імперії

«Чиняться жахливі утиски малоросів. Драгоманову навіть в Австрії не дозволяють видавати газету малоросійською мовою. У росії зовсім заборонено друкувати книги моєю рідною мовою. На канікулах з усім завзяттям візьмусь за неї…

Антагоністи Українства не бажають допустити свободи українського руху з побоювання політичного й культурного збитку для росії»

Академік Володимир Іванович Вернадський

Поради для читання

Казакевич, О. Валуєвський циркуляр 1863 року в історіографічних оцінках / Ольга Казакевич. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kazakevych_Olha/Valuievskyi_tsyrkuliar_1863_roku_v_istoriohrafichnykh_otsinkakh.pdf?PHPSESSID=dijm58hfdl4osfunl3asjgs9s5

Чорний, М. Валуєвський циркуляр : як Росія намагалася знищити українську мову / Макс Чорний // Суспільне. Культура. – Режим доступу: https://suspilne.media/culture/

Стародуб, А. Євангеліє та циркуляр. Переклад Четвероєвангелія Пилипа Морачевського як одна з причин появи Валуєвського циркуляру 1863 року / Андрій Стародуб. – Режим доступу: https://www.academia.edu/40887256/Євангеліє_та_циркуляр_Переклад_Четвероєвангелія_Пилипа_Морачевського_як_одна_з_причин_появи_Валуєвського_циркуляру_1863_року

Чорний, М. Валуєвський циркуляр : як Росія намагалась знищити українську мову / Макс Чорний. – Режим доступу: https://suspilne.media/265781-valuevskij-cirkular-ak-rosia-namagalas-znisiti-ukrainsku-movu/

Шама, О. «Малорусский народ считаем нелепостью». Якою була справжня причина заборони видавати українською в російській імперії навіть Біблію / Олег Шама. – Режим доступу: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/valuyevskiy-cirkulyar-buv-pidpisaniy-160-rokiv-tomu-maloruskiy-narod-vvazhayemo-bezgluzdistyu-50259856.html

Розробки уроків

Громади. Валуєвський циркуляр : конспект уроку [9 кл.]. – Режим доступу: https://forhistory.xyz/gromadi-valuyevskij-tsirkulyar/

Попович, Н. М. Практична робота «Політика російського імперського уряду щодо українських земель» (на основі аналізу офіційних документів): [конспект уроку з історії України, 9 кл.] / Попович Н. М. – Режим доступу: //naurok.com.ua/urok---praktichna-robota-9-klas-politika-rosiyskogo-imperskogo-uryadu-schodo-ukra-nskih-zemel-na-osnovi-analizu-oficiynih-dokumentiv-15904.html

Початок громадівського руху наприкінці 50-х — в 60-і роки : [конспект уроку]. – Режим доступу: https://worldhistory.ucoz.ua/index/urok_35_pochatok_gromadivskogo_rukhu_valuevskij_cirkuljar/0-637

Шелудько, В. П. Валуєвський циркуляр і Емський указ : конспект уроку [9 кл.] / Шелудько Валентина Павлівна // Всеосвіта. – Режим доступу: https://vseosvita.ua/library/konspekt-uroku-valuevskij-cirkular-i-emskij-ukaz-262859.html

Відеопрезентації

Валуєвський циркуляр (1863 р.) : [відеопрезантація] / Історико-просвітницький проєкт «Бункер» // Youtube. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=uDx7f02riTY&t=2s

Валуєвський циркуляр – гноблення українського народу : [відеопрезентація] // Youtube. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=840HhMGFxIg&t=46s

Шандра, В. Валуєвський циркуляр 1863 року: Юзефович – це «Табачник 19-го століття»? : [інтерв'ю з істориком Валентиною Шандрою і літературознавцем Володимиром Панченко про причини та наслідки Валуєвського циркуляру] / розмовляв Дмитро Шурхало // Радіо Свобода. – Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/25035485.html

Захищаючи українську мову – захищаємо Україну !

Справжнім чудом можна вважати те, що, попри такий нечуваний лінгвоцид (мововбивство), ця мова – одна з найбагатших і наймилозвучніших мов світу! – ВИЖИЛА та зберегла свою неповторність. Але за часи тотальної русифікації українська мова щось втратила, тому зараз потребує нашої особливої уваги: ми маємо удосконалювати її і збагачувати, плекати її, «як парость виноградної лози», полоти «бур'яни», робити її «чистішою від сльози».

Матеріали підготували працівники відділу наукової інформації та бібліографії Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка